

Identifying and Analyzing the Bottlenecks of Industrial Development in Iran as a Challenge in the Balance of Power and the New Order of the Global Economy

Hoseini, R.¹

Type of Article: **Research**

 10.22126/PSE.2023.9243.1042

Received: 16 June 2023; Accepted: 08 July 2023

Pp: 95-114

Abstract

Advanced and innovative manufacturing and industrial companies form the basis and drivers of industrial and economic development of every country in the world. The current research has been carried out with the aim of comprehensively investigating the bottlenecks of industrial development in the balance of power and the new order of the global economy. This research is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of data collection and analysis. Data collection is through reviewing articles related to industry developments and industrial development in Iran using the library study method. The method of data analysis in this research is of the content analysis type, during which thematic analysis documents were searched by referring to scientific documents and internet browsing and searching for related words and their synonyms. In this research, by studying the research literature, the important categories, components and factors of the bottlenecks of industrial development were identified and discussed. According to the results of this research, the bottlenecks of industrial development in Iran are the weakness in governmental and non-governmental management appointments in the sectors of industry, customs, economy, which, according to them, are planning and decision-making, research and development, monitoring and control, and competition in The country will be disrupted. If these bottlenecks are considered and removed from the development process, the country will reach acceptable industrial development.

Keywords: industry, Economy, Management, Development Bottleneck, Power of Global Economy.

JEL Classification: A10, A11, A30, B40.

1. Assistant Professor, Faculty of Management & Accounting, Payame Noor University, Tehran, Iran.

Email: r.hosseini59@pnu.ac.ir

Citations: Hoseini, R. (2023). "Identifying and Analyzing the Bottlenecks of Industrial Development in Iran as a Challenge in the Balance of Power and the New Order of the Global Economy". *Public Sector Economics Studies*, 2 (1), 95-114.

Homepage of this Article: https://pse.razi.ac.ir/article_2690.html?lang=en

شناسایی و تحلیل گلوگاه‌های توسعه صنعتی در ایران به عنوان چالشی در توازن قدرت و نظم جدید اقتصاد جهانی

روح‌الله حسینی^۱

نوع مقاله: پژوهشی

doi: 10.22126/PSE.2023.9243.1042

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۲۶، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۴/۱۷

صص: ۹۵-۱۱۴

چکیده

شرکت‌های تولیدی و صنعتی پیشرفته و نوآور بستر و پیشران توسعه صنعتی و اقتصادی هر کشور را در جهان تشکیل می‌دهد. پژوهش حاضر با هدف بررسی جامع گلوگاه‌های توسعه صنعتی در توازن قدرت و نظم جدید اقتصاد جهانی انجام شده است. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر نحوه گردآوری و تحلیل داده‌ها، توصیفی-تحلیلی است. جمع‌آوری داده‌ها از طریق مرور مقالات مرتبط با تحولات صنعت و توسعه صنعتی در ایران و با ابزار کتابخانه‌ای انجام شده است. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها از نوع تحلیل محتوا است که طی آن، با رجوع به اسناد علمی و وب‌گردی و جست‌وجوی واژه‌های مرتبط و مترادفات آن، اسناد تحلیل مضمون شده است. در این تحقیق، با مطالعه ادبیات تحقیق، مقوله‌ها، مؤلفه‌ها و عوامل مهم گلوگاه‌های توسعه صنعتی شناسایی و مطرح شده است. بر اساس نتایج پژوهش، گلوگاه‌های توسعه صنعتی در ایران عبارت است از: ضعف در انتصابات مدیریت دولتی و غیردولتی در بخش‌هایی از صنعت، گمرک، اقتصاد که به تبع آن‌ها برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری، تحقیق و توسعه، نظارت و کنترل و رقابت در کشور مختل خواهد شد. اگر این گلوگاه‌ها مدنظر قرار گیرند و از فرایند توسعه حذف شوند، کشور به توسعه صنعتی مطلوبی خواهد رسید.

واژه‌های کلیدی: صنعت، اقتصاد، مدیریت، گلوگاه توسعه، قدرت اقتصاد جهانی.

طبقه‌بندی JEL: A10, A11, A30, B40.

۱. استادیار مدیریت، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران.

Email: r.hosseini59@pnu.ac.ir

۱. مقدمه

ارائه هر نوع تصویر از نقش و جایگاه بخش صنعت در توسعه پایدار، به طور کلی و بر اساس ضرورت و مبانی استراتژی توسعه صنعتی، نیازمند درک دقیق مفهوم و مبانی توسعه صنعتی و تحولات گذشته و موجود آن و نقش و وضع موجود صنعت در اقتصاد کشور و عوامل تأثیرگذار بر آن است (حمیدی و همکاران، ۱۴۰۰). پیدایش فرصت‌های جدید به منظور توسعه منطقه‌ای در گرو توسعه صنعتی است. یکی از ابزارهای مهم این توسعه تأسیسات صنعتی است که در گذشته در کشورهای توسعه‌یافته ظاهر شد (فاضلی و همکاران، ۱۳۸۷). توسعه همراه با اثرات مثبت خود همواره تأثیرات منفی مستقیم و غیرمستقیم بالقوه‌ای بر محیط اجتماعی و محیط‌زیستی دارد (بکر و ونکلی، ۱۳۸۸).

شرکت‌های تولیدی و صنعتی پیشرفته و نوآور بستر و پیشران توسعه صنعتی و اقتصادی هر کشور را در جهان تشکیل می‌دهند و با تولید و فعالیت، زمینه اشتغال‌زایی، صادرات و رفاه عمومی را فراهم می‌آورند. بنابراین، توسعه کشور در گرو توسعه اقتصادی و صنعتی است و با توسعه صنعتی است که ایران می‌تواند در توازن قدرت و روند نظم جدید اقتصاد جهانی مؤثر باشد و به‌عنوان یکی از قطب‌های صنعتی و اقتصادی پیشرفته ظهور کند. پیشرفت صنعتی و اقتصادی در گرو به‌کارگیری مدیریت شایسته است. شایسته‌پروری و توانمندی سیستم مدیریت و استفاده از مبتکران و نخبگان و همچنین تقویت پژوهش و به تبع آن، افزایش رقابت کشور را در مسیر بهینه و ارتقای قدرت جهانی سوق می‌دهد.

با اینکه پیشرفت‌های مطلوبی در بسیاری از بخش‌های اقتصاد و صنایع کشور ایجاد شده است، اما با توجه به ظرفیت‌های صنعتی کشور، انتظارات علمی و معقول از پیشرفت به‌طور نسبی برآورده نشده است. چرا ایران با این‌همه منابع طبیعی، معدنی، صنعتی و انسانی و موقعیت جغرافیایی ایدئال در فرایند توسعه به‌طور کامل توسعه نیافته است و یا به عبارت بهتر، چرا این‌همه مشکلات در بخش تولید مانند خودروسازی و در اقتصاد مانند تورم و بیکاری باید وجود داشته باشد؟ چرا وجه برخی از تولیدات داخلی در انظار و نگرش عمومی مردم منفی است؟ چرا از خودروسازان کشور در معرض انتقادند و چرا نتوانسته‌اند کیفیت خود را جهانی کنند؟ ضعف‌هایی در بخش‌های از صنعت و اقتصاد وجود دارد که توسعه صنعتی در ایران را مختل کرده و با کندی مواجه کرده است. پژوهش حاضر در همین راستا و به منظور شناسایی گلوگاه‌های فرایند توسعه صنعتی در اقتصاد ایران انجام شده است. این گلوگاه‌ها در بخش‌های مدیریت صنعتی، بانکی، گمرکی، تحقیق و توسعه و نقش دولت در صنعت بررسی می‌شوند.

۲. مبانی نظری

برای دستیابی به اهداف توسعه ملی، بی‌شک راهبرد صنعتی‌سازی نقش بسزایی ایفا می‌کند و اثرات اجتماعی و زیست‌محیطی خاص خود را بر جای می‌گذارد. با ورود و توسعه صنعت، پیامدهای زیست‌محیطی و اجتماعی نیز در گذر زمان پدیدار می‌شود. به محض اینکه کشورهای در حال توسعه فناوری کشورهای غربی را می‌پذیرند،

ساخت‌های اجتماعی نیز تغییر می‌کند و محیط‌زیست منطقه نیز از این توسعه تأثیر می‌پذیرد. توجه به ارزیابی اثرات محیطی و اجتماعی به‌طور گسترده نیاز در کشورهای در حال توسعه نیاز است؛ زیرا به دلیل توسعه‌نیافتگی اقتصادی و نبود زیرساخت‌های مناسب علمی و فنی، طرح‌های توسعه در این کشورها تأثیر منفی فراوانی بر تنوع زیستی و محیط‌زیست می‌گذارد (نوروززاده و همکاران، ۱۴۰۰). امروزه صنعتی شدن یکی از مهم‌ترین گام‌ها برای توسعه همه‌جانبه و متوازن کشورهای در حال توسعه محسوب می‌شود و از آنجا که برای بسیاری از شهرهای ایران رشد شهرنشینی با رشد صنعتی همراه بوده است، احداث صنایع در قالب مجتمع‌ها و شهرک‌های صنعتی یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌ها برای توسعه پایدار شهرها به شمار می‌آید (نجفی کانی و متوسلی، ۱۳۹۳). در بیانیه سازمان توسعه صنعتی ملل متحد^۱ (۲۰۱۶)، فناوری و نوآوری به‌عنوان عوامل مهم، تأثیرگذار و تعیین‌کننده در توسعه صنعتی پایدار مطرح شده است. به عقیده تودارو^۲ (۱۳۷۰)، توسعه جریانی چندبعدی است و صرفاً پدیده‌ای اقتصادی نیست؛ همچنین در گرو اصلاح جهت‌گیری مجموعه نظام اقتصادی و اجتماعی کشور است.

بسیاری از دولت‌ها متوجه شدند که رشد و توسعه واحدهای کوچک و متوسط نقش بسزایی در پیشرفت کشور دارد (Kyaw, 2008). بر اساس الگوی دیده‌بان جهانی کارآفرینی، سازوکارهایی مانند سیاست‌ها و آیین‌نامه‌های دولت، تأمین پولی مالی و برنامه‌های آموزش دولتی به تأسیس و توسعه کسب‌وکارهای جدید کمک می‌کند (Reynolds et al, 2010). درجه نوآوری بر بقا و توسعه شرکت‌های جدید بسیار مؤثر است (Velu et al, 2015). امروزه بقا در فضای رقابت به نوآوری‌های مختلف در حوزه محصول و فرایند کسب‌وکار نیازمند است (Zhang et al, 2016).

اهمیت نوآوری در دنیای پرشتاب و متحول کنونی بر کسی پوشیده نیست. نوآوری در فناوری برای شرکت‌هایی که به توسعه و حفظ مزیت رقابتی و یا ورود به بازارهای جدید تمایل دارند اجتناب‌ناپذیر است و بر اساس مطالعات اخیر، اگر یک سازمان نتواند نوآوری خود را حفظ کند، با شکست مواجه خواهد شد (مقسم و همکاران، ۱۳۹۸). بر اساس استاندارد بین‌المللی فعالیت‌های اقتصادی (ISIC)، بخش صنعت به‌صورت عام دربردارنده فعالیت‌های مختلف تولیدی ماشین‌آلات، مواد معدنی، صنعتی، آب و برق و گاز و ساختمان است. به بیانی دیگر، با عنایت به گستره و تنوع فعالیت‌های صنعتی، توجه به این بخش می‌تواند ابزار مناسبی را برای توسعه متعادل اقتصادی در مناطق شهری فراهم آورد که به تبع آن، زمینه‌های توسعه در سایر ابعاد اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و سایر موارد آن مهیا شود (Bakhtiari & Dehghanizadeh, 2013).

به منظور تبیین سیاست مناسب برای تجارت درون صنعت، در فاز اول ضرورت دارد که ارتباطات تجاری بین کشورها شناسایی شود و سپس با استفاده از شناخت به‌دست‌آمده به شرایط حاکم پرداخت. استفاده از معادلات تجارت بین کشورها از مباحث قدیمی در محدوده اقتصاد عملی بوده است (زاغیان، ۱۴۰۱). توسعه بخش صنعتی مستلزم افزایش تولید در آن بخش است. بنا بر تئوری‌های تولید، رشد تولید از دو طریق تحقق می‌یابد: در روش اول، افزایش تولید با به‌کارگیری عوامل تولیدی بیشتر با فناوری موجود حاصل می‌شود. در روش دوم، سهم اصلی

1. UNIDO: United Nations Industrial Development Organization

2. Todaro

و عمده در افزایش تولید با به کارگیری روش‌های پیشرفته و کارآمد تولید و استفاده از عوامل تولید مؤثرتر تأمین می‌شود (سلامی، ۱۳۷۶). دو عامل اساسی که در تولید ناخالص داخلی و رشد آن نقش بسزایی دارند سرمایه فیزیکی و انسانی است، سرمایه انسانی محاسبه شده به وسیله سطح آموزش، تا کنون به طور معمول به عنوان یک متغیر کلیدی تسریع کننده افزایش تولید ناخالص داخلی سرانه در نظر گرفته شده است. از نظر بوککی و سگر^۱ (۲۰۱۱)، در مدل رشد نوکلاسیک توسعه یافته، سرمایه انسانی به عنوان یک داده اضافی وارد مدل می‌شود؛ بنابراین، کشورهایی که رشد آموزش سریع‌تری دارند از سرمایه انسانی بالاتری نیز برخوردارند و در نتیجه، نرخ رشد تولید ناخالص داخلی بیشتر و درآمد بیشتری خواهند داشت. اسکات^۲ و همکاران (۲۰۰۸) در پژوهش خود بر این موضوع صحه می‌گذارند که بهره‌وری یکی از عوامل مهم و تعیین کننده افزایش تولید ناخالص داخلی سرانه است (به نقل از: صادقی و همکاران، ۱۳۹۶).

سلطانی (۱۳۷۴) در پژوهشی با عنوان «تجزیه و تحلیل علل عمده گرایش مصرف‌کنندگان تهرانی به کالاهای خارجی»، بیان کرده است که سیل ورود انواع کالای خارجی به کشور، همه حکایت از این دارد که پس از یک دوره طولانی کالاهای خارجی و وارداتی عرصه را بر کالاهای داخلی محدود می‌کنند. از طرفی در مراکز خرید و فروشگاه‌های عرضه کننده این قبیل کالاها، شاهد هجوم و حضور مردم برای خرید کالاهای خارجی هستیم. مشکل واردات کالاهای خارجی در دوران بازسازی و سازندگی اقتصادی زنگ خطری برای استقلال اقتصادی و حمایت از تولیدات داخلی است. مضافاً اینکه این مهم تا به حال در کشور جدی گرفته نشده است؛ به طوری که در دو سه سال اخیر بر اثر اتخاذ سیاست‌های جدید و متنوع اقتصادی و بازرگانی و همین‌طور بدون مطالعه در بازار مصرف و حمایت از صنایع داخلی، شاهد ورود انواع و اقسام کالای خارجی بوده‌ایم. امروزه در بیشتر کشورها خصوصاً کشورهای پیشرفته، از ورود کالاهای متنوع و مشابه خارجی جلوگیری می‌شود؛ چرا که آن‌ها خروج ارز را بدین شکل منطقی نمی‌دانند. دلایل گرایش به مصرف کالای خارجی عبارت است از: کاهش تدریجی کیفیت محصولات داخلی، اثبات منزلت اجتماعی، چشم‌وهم‌چشمی، وجود ذهنیت منفی مصرف‌کنندگان به محصولات داخلی، پدیده‌های فرهنگی-اجتماعی در ملل در حال توسعه و برخی مشکلات ساختاری و ریشه‌ای دیگر. با توجه به نتایج حاصل از تحقیق و اهمیت موضوع، می‌توان پیشنهادهایی به شکل زیر ارائه کرد:

- طراحی محصول بر اساس مطالعه بازار و نیازهای مصرف‌کنندگان؛
- توجه بیشتر مدیریت سازمان‌های تولیدی به خلاقیت‌ها و برآیند نیروهای تحت نفوذ خود برای دستیابی به محصولاتی با کیفیت؛
- ضرورت شناسایی و معرفی تولیدکنندگان معتبر کالاهای مختلف در داخل کشور به جامعه مصرف‌کنندگان.
- در بحث طراحی و تحقیق و توسعه نیز خودروسازی کشورمان دچار مشکلات فراوانی است که می‌توان امیدوار بود با قراردادهای جدید خودروبی و توجه خاص به این موضوع، آن‌هم رفع شود. در کنار این‌ها، بحث حساسیت و توقع خاص از صنعت خودرو است که با راه افتادن دیگر صنایع، این حساسیت هم از بین خواهد رفت و این بار از

1. Bucci & Segre

2. Scott

دوش صنعت خودرو برداشته خواهد شد. تحقیق و توسعه یکی از بخش‌هایی محسوب می‌شود که همواره از آن غفلت شده و کمترین بودجه برای این بخش در نظر گرفته شده است. در سال‌های اخیر، خودروسازان به این بخش بسیار مهم توجه کرده‌اند و توانسته‌اند به نتایج مطلوبی در آن دست یابند. تصدی‌گری دولت و مدیریت ناکارآمد دولتی و سیاسی بر بیش از ۹۵ درصد از صنعت و بازار خودروی ایران باعث بروز مشکلات فراوانی شده است. در این خصوص باید اشاره کرد که هیچ‌یک از اهداف تدوینی به منظور توسعه در این صنعت با وجود محدودیت‌های نهفته در ذات مدیریت دولتی تحقق‌یافتنی نخواهد بود. بر این اساس، ضعف تولید در ایران، یعنی بهره‌وری پایین منابع را می‌توان با خصوصی‌سازی تبدیل به یک نقطه قوت و مزیت کرد (اخبار خودرو، ۱۳۹۵).

ساختار انگیزشی نامناسب یکی از نقاط ضعف جدی برای بنگاه‌های کشور است. ساختار انگیزشی کشور طی این سال‌ها به گونه‌ای بوده که صنعت به سمت بازتوزیع حرکت کرده است. تغییر مستمر قوانین، اختصاص یارانه‌های بی‌هدف به صنایع بدون در نظر گرفتن پویایی صنعت، و اولویت ندادن آن‌ها از عوامل مهم عقب‌ماندگی صنعت در کشور محسوب می‌شود.

استراتژی توسعه غلط از دیگر نقاط ضعف است. با اینکه ایران در تدوین برنامه‌های توسعه صنعتی از بسیاری کشورهای توسعه‌یافته فعلی قدمت بیشتری دارد، اما نبود یا کمبود پیش‌نیازهای نهادی توسعه صنعتی موجب سیطره بیش از حد دولت بر صنایع در تاریخ شده است. در برنامه‌های توسعه‌ای کشور، سیاست صنعتی مشخص به چشم نمی‌خورد. تداخل و موازی‌کاری در بدنه سازمانی صنعت، ابهام و پیچیدگی در شرح اختیارات و وظایف سازمان‌های مرتبط با صنعت و توسعه صنعتی و تقویت رابطه به جای ضابطه رخوت صنعت را طی این سال‌ها تشدید کرده است. سیاست‌های ارزی غلط را نیز باید ذیل این عنوان قرار داد. در حالی که برنامه‌ها به ظاهر برای توسعه صنعت اجرا می‌شد، اما در عمل سیاست‌های ارزی خلاف توسعه صنعت حرکت می‌کرد و صادرات صنعتی را تحت فشار قرار می‌داد (اقتصاد نیوز، ۱۳۹۷). جین^۱ و همکاران (۲۰۱۵) در تحقیقی به این نتیجه رسیدند که بین ملی‌گرایی مصرف‌کننده با نگرش به محصولات داخلی رابطه مثبت و معنادار و با نگرش به محصولات خارجی رابطه منفی و معنادار برقرار است (به نقل از: پورسلیمی و همکاران، ۱۳۹۵).

قیمت‌های نسبی تعیین‌کننده چگونگی تخصیص منابع و به بیان دیگر، تصمیمات اقتصادی است. در دنیای کنونی، با افزایش مبادلات مالی و تجاری، نرخ ارز که واسطه قیمت‌های داخلی و خارجی است نقش مؤثری بر تصمیمات عاملان اقتصادی دارد و از این نظر، بر سایر متغیرهای اقتصاد کلان اثر خواهد گذاشت. توابع عکس‌العمل آنی تولید و سطح قیمت‌ها نشان می‌دهد که شوک مثبت نرخ ارز باعث کاهش تولید ناخالص داخلی بدون نفت و افزایش سطح قیمت‌ها نسبت به روند تعادلی خود در دوره‌های پس از اعمال شوک نرخ ارز می‌شود. وابستگی شدید تولید به نهاده‌های واسطه‌ای و سرمایه‌ای وارداتی در ایران باعث تقویت کانال هزینه‌ای نرخ ارز (حداقل در کوتاه‌مدت) می‌شود.

بیشترین سطح واکنش مربوط به ارزش افزوده بخش صنعت، بدون در نظر گرفتن ساختمان و خدمات حمل و نقل می‌شود. در زیربخش‌های صنعت نیز بیشترین واکنش را صنایع مربوط به تولید کالاهای سرمایه‌ای و واسطه‌ای نشان می‌دهد. از حیث قیمت نیز در زیربخش‌های صنعت، بخش برق، گاز و آب بیشترین واکنش را نشان می‌دهند (حسینی دولت‌آبادی و طاهری فرد، ۱۳۹۴).

۳. پیشینه پژوهش

در مطالعات داخلی انجام‌گرفته با موضوع پژوهش، نتایج مطالعه مهدوی و مهربانی (۱۳۹۰) نشان می‌دهد که تغییرات قانون کار در ایران به رشد سهم صنایع از کل اقتصاد کمک کرده و همچنین به تسهیل توسعه صنعتی ایران منجر شده است.

نتایج پژوهش شریف‌زادگان و نورایی (۱۳۹۴) نشان می‌دهد که اگرچه در ایران از لحاظ نظری تحول خاصی در صنعت و توسعه صنعتی رخ نداده است، اما از شروع قرن سیزدهم، از لحاظ تجربی تحولات گسترده‌ای در توسعه صنعتی ایران پدیدار شد که آن را می‌توان در سه مرحله اصلی تقسیم‌بندی کرد: از شروع قرن سیزدهم هجری شمسی تا پایان سلسله قاجار، از شروع سلسله پهلوی تا انقلاب اسلامی، و انقلاب اسلامی تا عصر کنونی. این سه مرحله نشان می‌دهد که اگرچه ایران جزو کشورهای پیشرو در تدوین برنامه‌های توسعه صنعتی بوده است، اما کمبود پیش‌نیازهای نهادی توسعه صنعتی در ابتدای شکل‌گیری چنین فرایندی از یک سو و سیطره بیش از حد دولت بر صنایع در طی تاریخ از سوی دیگر، سبب شده است تا در مجموع، فرهنگ صنعتی تکوین نیابد و محیط نهادی مرتبط با صنعت دچار هرج‌ومرج بسیار شود و فقط به صاحب صنعت شدن ایران (نه صنعتی شدن) منجر شود. بنابراین، پیشنهاد شده دولت با افزایش نقش نظارتی خود به جای مداخله‌گری، بهبود محیط نهادی توسعه صنعتی را در دستور کار قرار دهد.

احمدی (۱۳۹۵)، با هدف بررسی موانع توسعه صنعتی در ایران، به این نتیجه دست یافته که دولت‌های استعمارگر و عوامل داخلی مانند سیاست‌گذاری‌های نامناسب، صادرات مواد خام و اولیه، برنامه نداشتن دولت‌ها در کمک به رشد اقتصاد، اصرار بر سیاست جانشینی واردات، واردات بی‌رویه، ضعف در جذب سرمایه‌های خارجی موانع داخلی توسعه صنعتی در توسعه نیافتگی صنعتی ایران است.

یافته‌های پژوهش مهدوی و عزیزمحمدملو (۱۳۹۸) نشان می‌دهد که رشد صنعتی روندی پرنوسان، فراگیری توسعه صنعتی روندی نسبتاً ثابت، و پایداری توسعه صنعتی روندی نزولی داشته است. نتایج تحلیل همگرایی حاکی از اثر مثبت و معنی‌دار سرمایه، نرخ ارز، فناوری و مخارج تحقیق و توسعه بر رشد صنعتی است. فراگیری توسعه صنعتی با آنکه تحت تأثیر مثبت اشتغال صنعتی، سرمایه‌گذاری و سرمایه اجتماعی قرار داشته، اما به‌طور منفی از فناوری و مخارج تحقیق و توسعه تأثیر پذیرفته است. پایداری توسعه صنعتی نیز تابعی مثبت از اشتغال صنعتی، سرمایه اجتماعی و سرمایه‌گذاری دولت در محیط‌زیست است. بر اساس این یافته‌ها، پیشنهاد شده به منظور تسهیل شرایط حصول پایداری و فراگیری توسعه صنعتی در ایران، اعتبارات تخصیص‌یافتنی به سرفصل حفاظت از

محیط‌زیست در بودجه سالانه تقویت شود و بسترهای ضروری برای تقویت سرمایه اجتماعی و در نتیجه، افزایش میزان مشارکت اқشار مختلف جامعه در فعالیت‌های صنعتی و صیانت از محیط‌زیست فراهم آید.

یافته‌های پژوهش مقسم و همکاران (۱۳۹۸) نشان می‌دهد که نوآوری‌ها در فناوری، شامل توانایی کارآفرینی، زیرساخت فناوری و فرهنگ و جو سازمانی بر عملکرد محصول، عملکرد فروش و عملکرد نوآوری شرکت‌های تولیدی تأثیر مثبت دارد.

یافته‌های تحقیق خرمی (۱۴۰۱) با عنوان «آسیب‌شناسی نهادی رویکرد دولت به توسعه صنعتی در جمهوری اسلامی ایران (۱۳۵۸ تا ۱۳۶۸)» نشان می‌دهد که در بزنگاه شکل‌گیری نهادهای حکومتی و اقتصادی پسانقلابی در ایران، روابط متقابل و مجموعه‌ای از عوامل نهادی و پیشانهادی در بستری از تحول تاریخی موجب صورت‌بندی فرایندی وابسته به مسیر در نهادهای تصمیم‌گیرنده و ذهنیت تصمیم‌گیران درباره مناسبات و سیاست‌های اقتصادی کشور شد که رویکردی مخالف با رشد سرمایه‌داری صنعتی داشت. این رویکرد در دهه‌های بعد هم یکی از عوامل مهم بازدارنده رشد و توسعه صنعتی بوده است.

بر اساس نتایج تحقیق صفری و صیادی (۱۴۰۱)، عواملی نظیر اتصال به شبکه‌های علمی مرتبط، سیستم مدیریتی اثربخش، یکپارچه‌سازی صنعت و فرایندهای چابک و منعطف بر موفقیت مراکز پژوهشی بیشترین تأثیر را دارد.

به گواه مطالعات تجربی انجام‌یافته، آنچه طی فرایند صنعتی شدن در ایران رخ داده اغلب تغییرات نامتوازن و گاه متناقضی بوده که در برخی زمینه‌ها و ساختارهای صنعتی و در سطوح مختلف ملی و استانی صورت پذیرفته که نتیجه آن رشد نامتوازن و ناپایدار صنعتی در کشور بوده است.

از مطالعات خارجی با موضوع پژوهش نیز باید به این موارد اشاره کرد:

هان^۱ (۲۰۰۷) به بررسی آثار شوک نرخ ارز بر سطح تولید و قیمت بخش‌های اصلی اقتصاد حوزه یورو و زیربخش‌های صنعت پرداخته است. نتایج بیانگر ناهمگنی چشمگیر در خصوص واکنش بخش‌های اقتصاد، چه از حیث قیمت و چه از حیث سطح تولید، در مقابل شوک نرخ ارز است.

مطالعه تران و دان^۲ (۲۰۱۰) نشان می‌دهد برای رسیدن به هدف ثبات اجتماعی، کاهش فقر و کاهش تبعیض درآمد، باید استراتژی توسعه صنعتی هدف خود را ایجاد فرصت‌های شغلی و بهبود درآمد برای کارگران بیکار و کارگران فقیر و به‌ویژه کارگران روستایی قرار دهد.

بر اساس مطالعه مارتینایتایت و کرگدایت^۳ (۲۰۱۵)، عوامل هزینه‌ای بخش خصوصی در فرهنگ و درجه خلاقیت و ابتکار عمل در توسعه صنایع لیتوانی مؤثر است.

1. Hahn

2. Tran & Doan

3. Martinaitytė & Kregždaitė

آیدوگبون و آنیانو^۱ (۲۰۱۵) و اتالو و اندرو^۲ (۲۰۱۶)، با بررسی نقش عوامل تعیین‌کننده رشد و توسعه صنعتی نیجریه، تأثیر مؤلفه‌های آموزش، موجودی سرمایه، نیروی کار، ارز، وضعیت تجاری، تورم، بهره و عرضه پول را در رشد و توسعه صنعتی مؤثر معرفی کرده‌اند.

سو^۳ (۲۰۱۶) در بررسی و مطالعات خود مدلی را در تجارت بین‌الملل مطرح کرده که با پیوستگی کشورها و بخش‌ها ترکیبی از مزیت نسبی ریکاردویی و بازده فزاینده به مقیاس را دربردارد و شامل تجارت درونی صنعت و بین صنعتی است.

در تحقیق کیمورا و سیلوا چانگ^۴ (۲۰۱۶)، که به تأثیر صنعتی شدن و کاهش فقر در کشورهای آسیای شرقی اختصاص دارد، بیان شده که برخی از این کشورها توانسته‌اند هم‌زمان با رشد اقتصادی سریع، فقر را نیز کاهش دهند. کاهش فقر بر اساس انتقال آرام نیروی کار از بخش روستایی به بخش صنعت صورت گرفته است. بر اساس مطالعه اجمایر و حسین^۵ (۲۰۱۷)، عوامل تأمین مالی و تجارت در رشد بخش صنعت پاکستان اثرگذار است.

پژوهش اکپان و ایوک^۶ (۲۰۱۷) نشان می‌دهد که بین میزان جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رشد صنعتی ارتباط دوطرفه وجود دارد.

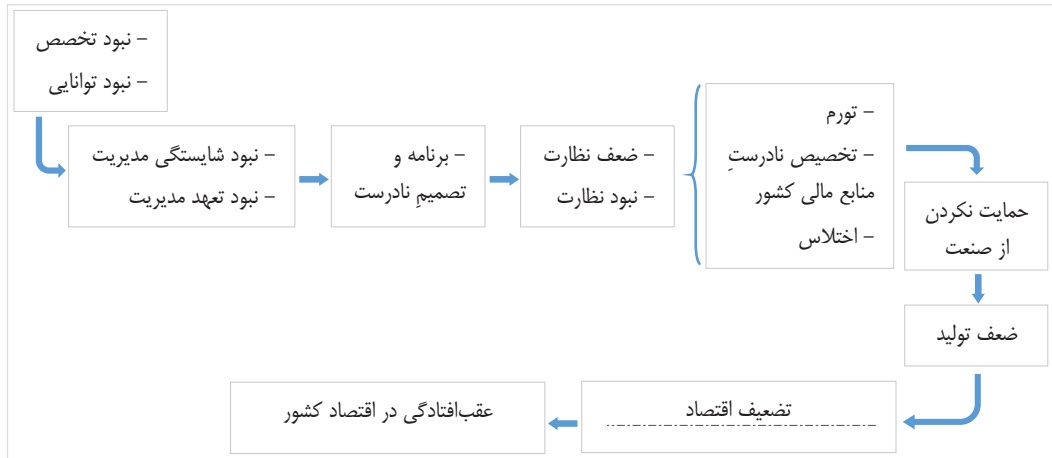
۴. روش‌شناسی پژوهش

رویکرد این تحقیق کیفی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی-تحلیلی است. این پژوهش به لحاظ هدف، کاربردی است. داده‌ها از طریق مرور مقالات مرتبط با تحولات صنعت و توسعه صنعتی در ایران با استفاده از روش مطالعه کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده است. این پژوهش از نوع تحلیل محتواست که طی آن، با مراجعه به اسناد علمی و اینترنتی و جست‌وجوی واژه‌های مرتبط و مترادفات آن، اسناد تحلیل مضمون شد. در این تحقیق و با مطالعه ادبیات تحقیق، مقوله‌ها، مؤلفه‌ها و عوامل مهم گلوگاه‌های توسعه صنعتی شناسایی و مطرح شد. این پژوهش ضمن اتخاذ رویکرد قضاوتی به گلوگاه‌های توسعه صنعتی در ایران، کوشیده است تا با اتکا به تجربیات، ادراکات، و نگرش‌های خود از مطالعات، به تحلیلی برای درک جامع گلوگاه‌های توسعه صنعتی در ایران دست یازد.

۵. یافته‌های پژوهش

بر اساس تحلیل‌های کیفی ادبیات نظری پژوهش و تجربیات و قضاوت‌های تحلیلی، برای درک بهتر گلوگاه‌های توسعه صنعتی در ایران، یافته‌ها در قالب نمودار ارائه می‌شود.

1. Aiyedogbon & Anyanwu
2. Otal & Anderu
3. Soo
4. Kimura & Silva Chang
5. Ajmair & Hussain
6. Akpan & Eweke

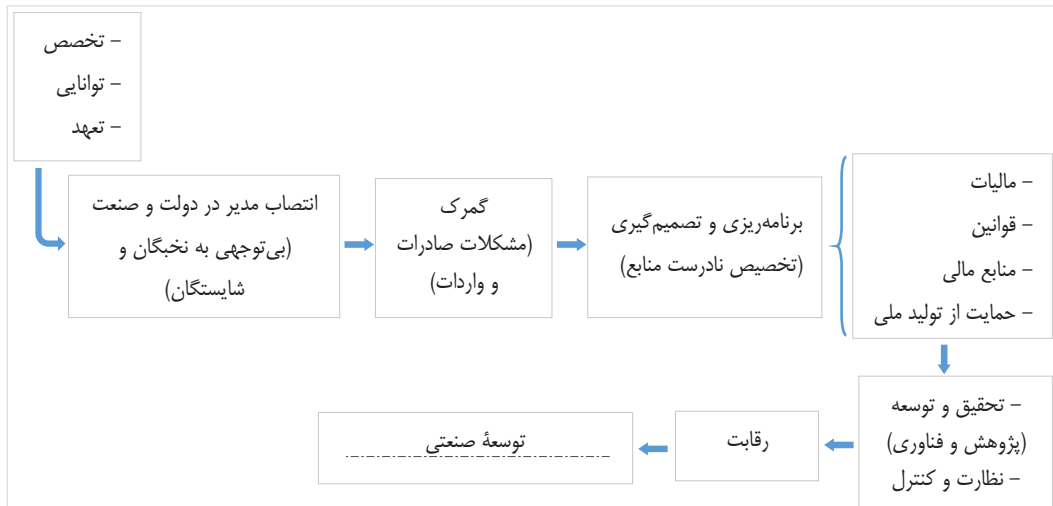

شکل ۱. نمودار تأثیر عدم شایستگی در مدیریت دولتی بر رشد اقتصادی و توسعه صنعتی

شکل ۲. نمودار ضعف در مدیریت صنعت و تأثیر آن بر توسعه صنعتی

مدیر ناشایست سبب هدررفت منابع، کاهش تولید و در نهایت تعطیلی تولید و بیکاری نیروهای شاغل و به تبع آن افزایش جرم، مشکلات، اعتصابات و ناامنی می‌شود. خصوصی‌سازی در کشور باید طبق شاخص‌های علمی و منطقی صورت گیرد. یکی از شاخص‌های علمی و منطقی مهم در خصوصی‌سازی شرکت‌های دولتی واگذاری آن‌ها از طریق بورس اوراق بهادار و یا واگذاری به مدیران شایسته و توانمند است. برخی از خصوصی‌سازی‌ها در کشور، با توجه به اینکه طبق شاخص‌های علمی و منطقی صورت نگرفته، باعث رکود و پسرقت در آن مجموعه صنعتی شده است.

شکل ۳. نمودار جامع گلوگاه‌های توسعه صنعتی در ایران

گلوگاه‌های توسعه صنعتی در ایران عبارت است از:

۱. **انتصابات مدیر در دولت و صنعت:** باید گفت اگر مدیر شایسته انتخاب شود، انسان‌های زیرمجموعه نیز شایسته انتخاب می‌شوند و در مسیر توحید و ارزش‌های الهی قرار می‌گیرند (حسینی، ۱۳۹۶). به باور شولر و جکسون^۱ (۲۰۰۱)، در هزاره سوم، سرمایه انسانی شایسته ارزشمندترین سرمایه‌ها در سازمان‌ها و شرکت‌ها است؛ زیرا در بین منابع مختلف سازمانی، تنها منبعی است که با استفاده از مهارت و تخصص خود و با به‌کارگیری کارکردهای ذهنی و جسمی خویش امکان بهره‌برداری مؤثر از سایر منابع سازمانی را فراهم می‌کند. بر این اساس، توسعه روزافزون سازمان مستلزم بهره‌مندی از سرمایه انسانی توانمند، باانگیزه، شاداب و دارای سلامت روحی و جسمی است (به نقل از: موحد و همکاران، ۱۳۸۷).

یکی از مشکلات و ضعف‌های کشور ما بی‌توجهی به نخبگان و شایستگان و انتصاب ناشایست و غیرتخصصی مدیر در بخش‌هایی از سیستم دولتی است. برای مثال، معاون مالی یک مجموعه سازمانی باید به یک متخصص مالی و حسابداری واگذار شود نه به یک متخصص زمین‌شناسی؛ مدیریت یک وزارتخانه و یا مجموعه دولتی مانند دانشگاه باید به یک متخصص رشته مدیریت دولتی واگذار شود نه به یک فرد با رشته‌های پزشکی، فنی و غیره؛ مدیر ارتباط با صنعت دانشگاه نباید به فردی با تخصص تربیت‌بدنی واگذار شود. ما در کارها و امورات شخصی خود این کارها را نمی‌کنیم؛ چنان‌که برای مشکلات و بیماری‌های چشم به متخصص قلب، برای تعمیر یخچال به تعمیرکار خودرو و برای سفیدکاری خانه به سنگ‌کار مراجعه نمی‌کنیم. پس در مرحله اول، تخصص و توانایی و در مرحله دوم، تعهد افراد در انتصاب باید لحاظ شود. بسیاری اختلاس‌ها و کژرفتاری‌های مدیران ناشی از بی‌تعهدی آنان است.

۲. **گمرک:** یکی دیگر از گلوگاه‌های توسعه اداره و مدیریت ناموفق است. ضعف‌های ناشی از سیستم گمرک مانند زمان‌بر بودن خدمات گمرکی و قوانین پیچیده، عملیات صادرات و واردات موردنیاز صنعت را با مشکل مواجه

می‌کند که همگی باید حذف شود. سهولت در صادرات باعث ورود صنعت به بازار مصرف ۲۰ کشور مصرف‌کننده نزدیک و همسایه می‌شود و این عاملی مهم در پیشرفت صنعت به شمار می‌آید.

۳. برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری: هرگونه برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری نادرست نتیجه اطلاعات ضعیف و یا خودرأیی مدیران و مسئولان است که سبب تخصیص نادرست منابع و امکانات کشور می‌شود. تخصیص نادرست منابع نیز موجب هدررفت منابع می‌شود؛ برای مثال، اگر کشاورزی در زمین خود که برای کاشت گندم مناسب است، برای سودآوری بالا، بخواهد درخت پسته بکارد هیچ سودی نخواهد برد؛ زیرا محصولی برداشت نخواهد کرد. تصمیم‌گیری‌های نادرست درخصوص سیستم پولی بانکی، مالیات، اتخاذ سیاست‌های دولتی و تصویب قوانین و حمایت از تولید ملی همگی از موانع مؤثر در پیشرفت قلمداد می‌شود.

۴. تحقیق و توسعه: هدف از تحقیق و پژوهش در هر زمینه‌ای بهبود فناوری در تولید و ارائه خدمات است. موتور نوآوری و بهبود فناوری در صنایع تحقیق و پژوهش است. دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌ها مرکز انجام عملیات تحقیق و پژوهش هستند. راه‌اندازی مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری و برقراری ارتباط فعال و پویا بین دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی با صنایع کلیدهای پیشرفت و موفقیت صنایع است.

۵. نظارت و کنترل: اگر سیستم نظارت و کنترل در هر کشوری ضعیف و یا ناقص انجام شود، نتیجه ناگواری از اختلاس تا نارضایتی عمومی مردم را در پی خواهد داشت. همچنین باعث احساس هرج‌ومرج و ناکارآمدی دولت خواهد بود.

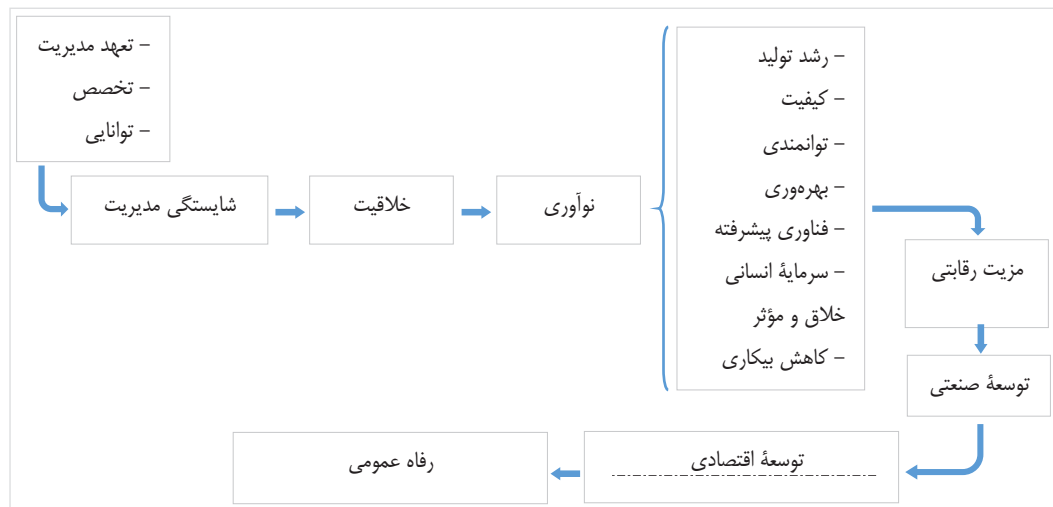
۶. رقابت: رقابت سالم در بین شرکت‌های مختلف در یک کشور موجب رفاه عمومی از طریق بهبود تولید و خدمات و کاهش قیمت‌ها می‌شود. وجود رقابت بین شرکت‌های مختلف تولیدی، خدماتی و صنایع سبب رشد کیفیت تولید و خدمات و از طرف دیگر کاهش قیمت‌ها می‌شود. هرچه رقابت در یک صنعت بیشتر باشد، کیفیت و قیمت بیشتر تحت تأثیر قرار می‌گیرد. در ایران دولت ابتدا باید تعرفه واردات کالاهای مشابه تولید داخل را برای چند سال افزایش دهد و طبق برنامه‌ای خاص و با شیب نزولی کاهش دهد و از طرف دیگر، همگام با افزایش تعرفه واردات، افزایش رقابت از طریق کمک به ایجاد شرکت‌های تولیدی را در پیش بگیرد.

در سند راهبرد توسعه صنعتی جمهوری اسلامی ایران، چشم‌انداز صنایع با فناوری بالا در افق سال ۱۴۰۴، هم‌سو با اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور، دست یافتن به جایگاه نخست اقتصادی و صنعتی تعریف شده است. اگر این گلوگاه‌ها مدنظر قرار گیرند و از فرایند توسعه حذف شوند، ایران با توجه به ظرفیتی که در حوزه منابع انسانی، طبیعی و سوق‌الجیشی دارد، یکی از کشورهای پیشتاز و توسعه‌یافته شناخته خواهد شد.

شکل ۴. نمودار پیامدهای توسعه صنعتی در ایران

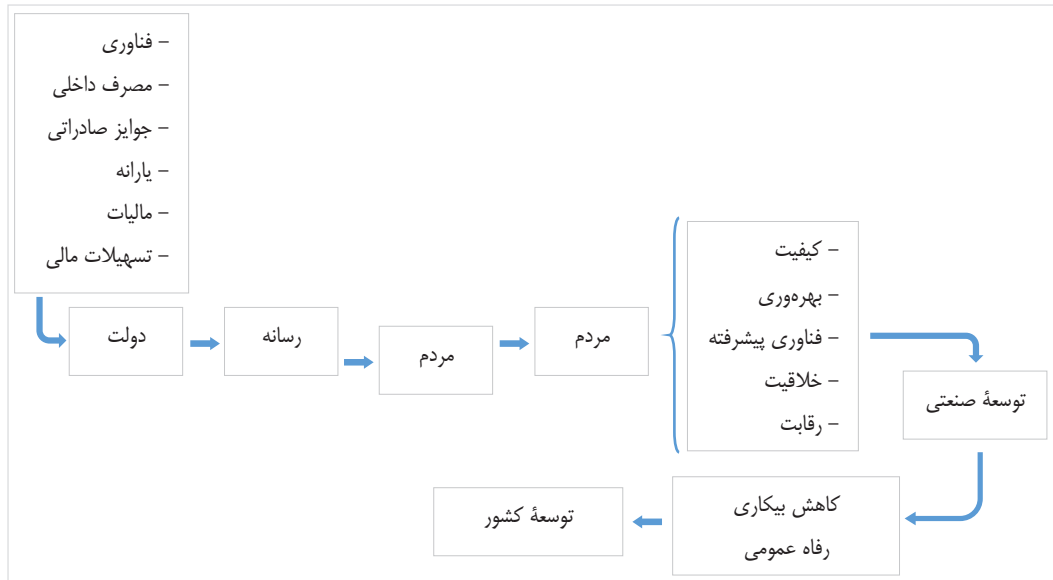
مهم‌ترین و مؤثرترین عامل حفظ و ارتقای رفاه و امنیت ملی پیشرفت در کشور است. بستر پیشرفت هر کشوری نیز صنعت است. به تعبیر دیگر، پیشرفت صنعتی پیشرفت هر کشوری را شکل می‌دهد. توسعه صنعتی مستلزم افزایش کمی و کیفی تولید است. اغلب ناامنی‌ها، جرم و اعتراضات اجتماعی ناشی از بیکاری و ضعف در صنعت است.

شکل ۵. نمودار تأثیر شایستگی مدیریت در توسعه صنعت

اگر مدیران شایسته برای اداره صنایع انتخاب شود، این مدیران افراد زیرمجموعه خود را نیز شایسته انتخاب می‌کنند؛ یعنی از بالاترین رده تا پایین‌ترین رده مدیریت، مدیران شایسته انتخاب می‌شوند. مدیر شایسته محیط کاری با انسجام اجتماعی شکل می‌دهد که همه نیروهای انسانی بانگیزه و هماهنگ در مسیر پیشرفت و توسعه قرار می‌گیرند. مدیر شایسته سبب تقویت سرمایه اجتماعی و تقویت انسجام و انگیزش نیروهای کار و در نهایت سرایت این نوع انسجام در دیگر بخش‌های جامعه می‌شود. مدیر شایسته سبب رشد کمی و کیفی تولید، افزایش

صادرات و در نهایت کاهش بیکاری و تبعات آن که مهم‌ترین آن افزایش جرم و جنایت و ناامنی است می‌شود. مدیر شایسته در صنعت با تقویت انگیزش در منابع انسانی سازمان، تعهد سازمانی، خلاقیت و نوآوری را در نیروهای انسانی افزایش می‌دهد و موجب ارتقای کیفیت، رشد بهره‌وری و مزیت رقابتی در صنعت می‌شود.

شکل ۶. نمودار حمایت از تولید ملی

چهار عنصر کلیدی دولت، مردم، صنعت و رسانه ملی در حمایت از تولید ملی نقش مهمی ایفا می‌کنند. اگر این چهار عنصر هماهنگ و منسجم همکاری کنند، تولید ملی به بهترین شکل رشد و پیشرفت می‌کند. مردم از طریق مصرف کالاهای داخلی، می‌توانند نقش مؤثر و مهمی در حمایت از تولید ملی انجام دهند.

۶. نتیجه‌گیری

شرکت‌های تولیدی و صنعتی پیشرفته و نوآور بستر و پیشران توسعه صنعتی و اقتصادی هر کشور را در جهان تشکیل می‌دهند و با تولید و فعالیت، زمینه اشتغال‌زایی، صادرات و رفاه عمومی را فراهم می‌آورند؛ بنابراین، توسعه کشور در گرو توسعه اقتصادی و صنعتی است و با توسعه صنعتی است که ایران می‌تواند در توازن قدرت و روند نظم جدید اقتصاد جهانی مؤثر واقع شود و به‌عنوان یکی از قطب‌های صنعتی و اقتصادی پیشرفته ظهور کند. با اینکه پیشرفت‌های خوبی در بسیاری از بخش‌های اقتصاد و صنایع کشور ایجاد شده است، اما با توجه به ظرفیت‌های صنعتی کشور، انتظارات علمی و معقول از پیشرفت به‌طور نسبی برآورده نشده است. می‌توان گفت کشور در زمینه‌های مختلفی مانند پزشکی، صنایع پزشکی، صنعت دارو، نظامی، فلزات مانند فولاد و مس، کشتی‌سازی، سیمان، صنعت ریلی، صنعت نساجی، صنعت برق، صنعت پتروشیمی، صنعت نفت و گاز، صنایع لبنی، صنعت شیشه‌سازی، صنعت سدسازی، صنعت هوایی و صنایع دستی، صنایع هوا و فضا، فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات،

نانوفناوری، الکترونیک و میکروالکترونیک، بیوانفورماتیک، بیوتکنولوژی و نانوتکنولوژی، سلول‌های بنیادی، علوم ژنتیک، بیوفیزیک، بیوشیمی و کشاورزی پیشرفت‌های محسوس و تا حدودی چشمگیر داشته است.

بر اساس نتایج این پژوهش، گلوگاه‌های توسعه صنعتی در ایران عبارت است از: ضعف‌هایی در انتصابات مدیر در بخش‌هایی از دولت که شامل صنعت، گمرک، اقتصاد و مسکن است. این ضعف‌ها در فعالیت‌های مهم و حساس نظارت و کنترل، برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری نمایان می‌شود. همچنین در فاز عملیاتی، متأسفانه تحقیق و توسعه در خیلی از بخش‌ها کم‌رنگ است. اگر این گلوگاه‌ها مدنظر قرار گیرد و از فرایند توسعه حذف شود، ایران با توجه به ظرفیتی که در حوزه منابع انسانی، طبیعی و سوق‌الجیشی جغرافیایی دارد، به توسعه صنعتی و پیشرفتی فراتر از اروپا و ژاپن و دیگر کشورهای پیشرفته دست می‌یابد و آنجا دیگر هیچ بیکار، فقیر و مستأجری در ایران پیدا نخواهد شد. ضعف مدیریت مهم‌ترین گلوگاه توسعه صنعتی کشور محسوب می‌شود. از مدیر به کلید و از توسعه کشور به قفل تعبیر می‌شود. هر کلیدی قفل را باز نمی‌کند؛ بلکه کلید مناسب است که قفل را باز می‌کند. مدیر شایسته یعنی همان کلید مناسب که می‌تواند توسعه را رقم بزند و قفل توسعه را باز کند. مدیر شایسته، به تعبیر قرآن، از تخصص و توانایی و تعهد و امانتداری برخوردار است. جاهایی که در کشور عقب‌افتادگی وجود دارد، یکی از مهم‌ترین عوامل آن مدیر ناشایسته است. مهم‌ترین و مؤثرترین عامل در پیشرفت و ارتقای قدرت جهانی کشور صنعت و اقتصاد است. پیشرفت صنعت و اقتصاد نیز در گرو به‌کارگیری مدیر شایسته است. شایسته‌پروری و توانمندی سیستم مدیریت و استفاده از مبتکران و نخبگان و همچنین تقویت پژوهش و به تبع آن افزایش رقابت، کشور را در مسیر بهینه و ارتقای قدرت جهانی سوق می‌دهد.

فرهنگ اسلامی چیزی کمتر از فرهنگ کمونیستی یا بودایی و یا مسیحی برای پیشرفت جوامع ندارد، بلکه سرآمدتر است؛ اما مشکل در عمل به آن در مواردی است که عقب‌افتادگی وجود دارد. بر اساس یافته‌های پژوهش، به سیستم مدیریت و تصمیم‌گیرندگان عالی بخش اقتصاد و صنعت کشور پیشنهاد می‌شود به راهکارهای زیر برای حذف گلوگاه‌های فرایند توسعه صنعتی در ایران توجه شود.

۱. اتخاذ سیاست و تدوین خط‌مشی‌های کارآمد صنعتی برای بهره‌برداری از ظرفیت خالی صنایع در بخش‌های مسکن، لوازم بهداشتی، لوازم خانگی، پوشاک و غذا و غیره به منظور تأمین بازار بزرگ مصرف داخلی و بازار بزرگ همسایه‌ها؛

۲. مبارزه با فساد مالی و اقتصادی در بخش دولتی و خصوصی؛

۳. خرید دولتی از تولید داخلی و اعطای بن‌های دولتی به کارمندان و عموم مردم به منظور حمایت از تولید داخلی؛

۴. افزایش تعرفه‌های وارداتی با هدف مدیریت واردات (توقف واردات کالاهای مصرفی و لوکس و جلوگیری از واردات اقلام مشابه ساخت داخل).

۵. کمک به کارخانه‌ها برای تأمین تجهیزات موردنیاز بخش تولید و تجهیز آن‌ها به فناوری روز دنیا و بهبود سطح فناوری و کیفیت.

۶. رفع مشکلات مربوط به بیمه و تأمین اجتماعی، تأمین مالی و مالیاتی واحدها و شرکت‌های تولیدی به منظور به حداقل رساندن هزینه تمام‌شده تولید؛
۷. تهیه آسان و کم‌هزینه مواد اولیه مرغوب در بخش تولید؛
۸. به‌کارگیری دیپلماسی سیاسی-اقتصادی و تسهیل فرایند گمرکی و مجوزها برای صادرات راحت‌تر تولیدکنندگان و توسعه صادرات به بازار چهارصد میلیونی کشورهای همسایه و سایر کشورهای جهان؛
۹. ثبات قوانین و مقررات اقتصادی و اقتصاد کلان (تورم، نرخ ارز، نرخ سود و غیره) به منظور ثبات بلندمدت هزینه و درآمدها و قیمت مواد اولیه مورد نیاز تولیدکنندگان؛
۱۰. ایجاد بسته حمایتی و اعطای یارانه دولت به شرکت‌های تولیدی، به‌خصوص تولیدات و کسب‌وکار راهبردی؛
۱۱. اصلاح عملکرد سیستم بانکی به منظور تأمین مالی مناسب تولیدکنندگان و بخش‌های مولد؛
۱۲. تولید رقابتی، کمک به تشدید رقابت داخلی از طریق تأسیس شرکت‌های متعدد به منظور ارتقای کیفیت، قیمت رقابتی و ارائه خدمات مناسب برای جلب اعتماد مردم.

منابع

- احمدی، سیروس (۱۳۹۵). «تحلیل تاریخی موانع توسعه صنعتی ایران». *راهبرد توسعه*، ۱۲ (۴۶)، ۲۱-۳۶.
- اخبار خودرو. (۱۳۹۵). «علل گرایش به کالای خارجی». انتشار آنلاین در ۱۳۹۵/۱۲/۲۹، کد خبر: ۱۹۳۰۲۳.
- اقتصاد نیوز. (۱۳۹۷). «نگاهی به تاریخچه شکل‌گیری صنعت در ایران؛ موانع توسعه صنعتی در ایران». انتشار آنلاین در ۱۳۹۷/۰۴/۲۹، کد خبر: ۲۲۷۱۱۸.
- بکر، هنک؛ ونکلی، فرانک. (۱۳۸۸). *راهنمای بین‌المللی برآورد پیامدهای اجتماعی*. ترجمه هادی جلیلی، تهران: جامعه‌شناسان.
- پورسلیمی، مجتبی؛ هاشمیان، مجتبی؛ طباطبائی، لیلی. (۱۳۹۵). «بررسی تأثیر جهان‌وطن‌گرایی بر نگرش نسبت به محصول داخلی به‌واسطه ملی‌گرایی مصرف‌کننده (از دید تئوری هویت اجتماعی)». *مدیریت بازرگانی*، ۸ (۴)، ۷۹۵-۸۱۰.
- تودارو، مایکل. (۱۳۷۰). *توسعه اقتصادی در جهان سوم*. ترجمه غلامعلی فرجادی و حمید سهرابی، تهران: مرکز مدارک اقتصادی-اجتماعی وزارت برنامه و بودجه.
- حسینی دولت‌آبادی، سید مهدی؛ طاهری‌فرد، علی. (۱۳۹۴). «اثر شوک مثبت نرخ ارز بر تولید ناخالص ملی». *مجلس و راهبرد*، ۲۲ (۸۱)، ۱۷۱-۱۸۶.
- حسینی، روح‌الله. (۱۳۹۶). «تحلیل و ارزیابی نقش مدیریت در پیشرفت و توسعه صنعتی ایران: رویکرد اسلامی». *یازدهمین کنگره ملی پیشگامان پیشرفت*، تهران.

- حمیدی، فؤاد؛ براتی، آرش؛ صنعتی‌زاده، مهسا. (۱۴۰۰). «بررسی توسعه صنعتی و راهکارهای کاهش اثرات آن». چهارمین کنفرانس بین‌المللی و پنجمین کنفرانس ملی عمران، معماری، هنر و طراحی شهری، تبریز.
- خرمی، قاسم. (۱۴۰۱). «آسیب‌شناسی نهادی رویکرد دولت به توسعه صنعتی در جمهوری اسلامی ایران (۱۳۵۸ تا ۱۳۶۸)». دولت‌پژوهی، ۸ (۳۱)، ۳۱-۶۵.
- زاغیان، محمد. (۱۴۰۱). «شناسایی سیاست‌های تجاری مناسب رشد تجارت درون صنعت». پژوهش‌های اقتصاد صنعتی، ۶ (۲۱)، ۶۷-۸۱.
- سلامی، حبیب‌الله. (۱۳۷۶). «مفاهیم و اندازه‌گیری بهره‌وری در کشاورزی». اقتصاد کشاورزی و توسعه، ۵ (۱۸)، ۳۱-۷.
- سلطانی، ابراهیم. (۱۳۷۴). تجزیه و تحلیل علل عمده گرایش مصرف‌کنندگان تهرانی به کالاهای خارجی. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد مدیریت بازرگانی، دانشگاه تربیت مدرس.
- شریف‌زادگان، محمدحسین؛ نورایی، همایون. (۱۳۹۴). «بررسی تحولات صنعت و توسعه صنعتی در ایران به منظور آسیب‌شناسی توسعه صنعتی ایران». پژوهشنامه تاریخ اجتماعی و اقتصادی، ۴ (۱)، ۳۷-۶۰.
- صادقی، سید کمال؛ گرشاسبی فخر، سعید، رنجپور، رضا؛ متفکر آزاد، محمدعلی؛ اسدزاده، احمد. (۱۳۹۶). «بررسی تأثیر سرمایه فرهنگی بر تولید ناخالص داخلی در استان‌های ایران». مطالعات اقتصادی کاربردی ایران، ۶ (۲۳)، ۲۳۱-۲۵۴.
- صفری، احرام؛ صیادی، محمدکاظم. (۱۴۰۱). «شناسایی و اولویت‌بندی عوامل کلیدی موفقیت پژوهشگاه‌های حوزه فناوری ارتباطات و اطلاعات در ایران». مدیریت توسعه فناوری، ۱۰ (۱)، ۱۵۷-۱۸۴.
- فاضلی، محمد؛ و همکاران. (۱۳۸۷). پیامدهای اجتماعی و فرهنگی استقرار نفت و گاز در جزیره خارگ، شناخت وضع موجود، علت‌یابی مسائل و راهکارهای حل مشکلات. مؤسسه مطالعات بین‌المللی انرژی.
- مقسم، یاسر؛ سعیدی، پرویز؛ دیده‌خانی، حسین؛ مهربان، احمد. (۱۳۹۸). «توسعه کسب‌وکارهای تولیدی کوچک و متوسط بر پایه تأثیرپذیری از عملکرد و نوآوری در فناوری». مدیریت توسعه فناوری، ۷ (۱)، ۱۶۳-۱۹۴.
- مهدوی ابوالقاسم؛ عزیزمحمّدلو، حمید. (۱۳۹۸). «عوامل مؤثر بر پایداری و فراگیری توسعه صنعتی در ایران: رویکرد همگرایی و الگوی تصحیح خطای برداری». پژوهش‌های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار)، ۱۹ (۲)، ۱-۳۴.
- مهدوی، ابوالقاسم؛ مهربانی، وحید. (۱۳۹۰). «قانون کار و توسعه صنعتی در اقتصاد ایران». راهبرد، ۲۰ (۴)، ۲۳۳-۲۴۶.

موحد، مجید؛ عنایت، حلیمه؛ پورنعمت، آرش. (۱۳۸۷). «بررسی رابطه میان سرمایه اجتماعی و مشارکت سیاسی زنان»، پژوهشنامه علوم انسانی و اجتماعی، ۸ (۱)، ۱۶۲-۱۹۰.

نجفی کانی، علی اکبر؛ متوسلی، بهنام. (۱۳۹۳). «نقش شهرک‌های صنعتی در توسعه اقتصادی و اجتماعی شهری و منطقه‌ای؛ مورد شهر مهریز». نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۶ (۴)، ۱۲۸-۱۴۲.

نوروززاده، عباس؛ موغلی، مرضیه؛ خرم‌بخت، احمدعلی. (۱۴۰۰). «بررسی تأثیر زیست‌محیطی و اجتماعی توسعه صنعتی (مطالعه موردی: شهر تهران)». علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، ۲۳ (۵)، ۱۱۲-۱۲۳.

Ahmadi, S. (2016). "Historical Analysis of Obstacles to Iran's Industrial Development". *Development Strategy*, 12 (46), 21-36. [In Persian].

Aiyedogbon, J. O. & Anyanwu, S. O. (2015). "Macroeconomic Determinants of Industrial Development in Nigeria". *Nile Journal of Business and Economics*. 1 (1), 37-46.

Ajmair, M. & Hussain, Kh. (2017). "Determinants of Industrial Sector Growth in Pakistan". *Journal of Poverty, Investment and Development*, 34, 15-23.

Akpan, E. S. & Eweke, O. G. (2017). "Foreign Direct Investment and Industrial Sector Performance: Assessing the Long-Run Implication on Economic Growth in Nigeria". *Journal of Mathematical Finance*, 7 (2), 391-411.

Bakhtiari P.; Dehghanizadeh, M. (2013). "The Role of Industrial Activities in Economic Development of Data Model Approach (Derived from Urban Areas)". *Journal of Planning and Budget Research*. 18 (2), 79-59. [In Persian].

Becker, H. & Vanclay, F. (2009). *The International Social Impact Assesment*, Translated by Hadi Jalili, Tehran: Sociologists publication. [In Persian].

Bucci, A. & Segre, G. (2011). "Culture and Human Capital in a Two-Sector Endogenous Growth Model". *Research in Economics*, 65 (4), 279-293.

Fazeli, M. et al. (2008). *Social and Cultural Reports on the Establishment of Oil and Gas in Kharg Island, Understanding the Situation, the Causes of Problems and Problem Solving Solutions*. Institute of International Energy Studies. [In Persian].

Hahn, E. (2007). "The Impact of Exchange Rate Shocks on Sectoral Activity and Prices in the Euro Area". *Working Paper Series*, 796, European Central Bank.

Hamidi, F.; Barati, A. & Sanetizadeh, M. (2021). "Investigating Industrial Development and Solutions to reduce its Effects". *The 4th International Conference and the 5th National Conference on Civil Engineering, Architecture, Art and Urban Design*, Tabriz. [In Persian].

Hosseini Dolatabadi, S. M. & Taherifard, A. (2014). "The Effect of A Positive Exchange Rate Shock on the Gross National Product". *Majlis and Strategy Quarterly*, 22, (81), 171-186. [In Persian].

- Hosseini, R. (2016). "Analysis and Evaluation of the Role of Management in the Progress and Industrial Development of Iran: Islamic Approach". *The 11th Congress of Pioneers of Progress*, Tehran. [In Persian].
- Khorrani, Q. (2022). "Institutional Pathology of the Government's Approach to Industrial Development in the Islamic Republic of Iran (1979-1989)". *State Studies*, 8 (31), 31-65. [In Persian].
- Kimura, F. & Silva Chang, M., (2016). "Industrialization and Poverty Reduction in East Asia, Internal Labor Movements Matter". *Journal of Asian Economics*, 48, 23-37.
- Kyaw, A. (2008). "Financing Small and Medium Enterprises in Myanmar", *IDE Discussion paper*, 148.
- Mahdavi, A. & Azzizmohammadlou H. (2019). "Determinants of the Inclusiveness and Sustainability of Industrial Development in Iran: Co-integration Approach and Vector Error Correction Model". *The Economic Research (Sustainable Growth and Development)*, 19 (2), 1-34. [In Persian].
- Mahdavi, A. & Mehrabani, V. (2011). Labor law and industrial development in Iran's Economy". *Strategy*, 20, (61), 246-233. [In Persian].
- Martinaitytė, E. and Kregždaitė, R. (2015). "The Factors of Creative Industries Development in Nowadays Stage". *Journal of Scientific Papers Economics & Sociology*, 8 (1), 56-71.
- Moghasem, Y.; Saeedi, P.; Didekhani, H. & Mehrabian, A. (2018). "Development of Small and Medium Manufacturing Businesses Based on Effectiveness of Performance and Innovation in Technology". *Technology Development Management Quarterly*, 7 (1), 163-194. [In Persian].
- Movahed, M.; Enayat, H. & Pournemat, A. (2008). "Investigating the Relationship between Social Capital and Women's Political Participation". *Journal of Humanities and Social Sciences*, 8, (1), 162-190. [In Persian].
- Najafi Kani, A. A. & Motevasseli, B. (2014). "The Role of Industrial Towns in the Economic and Social Development of the City and the Region; Mehriz City". *Scientific and Research Quarterly of New Approaches in Human Geography*, 6 (4), 128-142. [In Persian].
- Nowruzzadeh, A.; Moghli, M. & Khorram Bakht, A. A. (2021). "Investigating the Environmental and Social Impact of Industrial Development (Case Study: Tehran)". *Environmental Science and Technology*, 23 (5), 112-123. [In Persian].
- Otalu, J. A. & Anderu, K. S. (2015). "An Assessment of the Determinants of Industrial Sector Growth in Nigeria". *Journal of Research in Business and Management*, 3 (7), 1-9
- Poursalimi, M.; Hashemian, M. & Tabakhian, L. (2016). "Investigating the Effect of Cosmopolitanism on the Attitude Towards the Domestic Product through Consumer

- Nationalism (from the Perspective of Social Identity Theory)", *Business Management*, 8 (4), 795-810. [In Persian].
- Reynolds, P. D.; Hay, M. & Camp, S. M. (2010). "Global Entrepreneurship Monitor". *Executive Report*, Kauffman Center for Entrepreneurial Leadership, Babson College.
- Sadeghi, S. K.; Gershasabi Fakhr, S.; Ranjpour, R.; Motafkerazad, M. A. & Asadzade, A. (2017). "Investigating the Effect of Cultural Capital on the Gross Domestic Product in the Provinces of Iran". *Iranian Applied Economic Studies Quarterly*, 6 (23), 231-254. [In Persian].
- Safari, A. & Sayadi, M. K. (2022). "Identifying and Prioritizing the Key Success Factors of Research Institutes in the Field of Communication and Information Technology in Iran". *Technology Development Management Quarterly*, 10 (1), 157-184. [In Persian].
- Salami, H. (1996). "Concepts and Measurement of Productivity in Agriculture". *Agricultural Economics and Development Quarterly*, 5 (18), 7-31. [In Persian].
- Scott, L. B.; Gerald, P. D. & Robert, T. (2008). "How important are Capital and Total Factor Productivity for Economic Growth". *Economic Inquiry*, 44 (1), 23-49.
- Sharifzadegan, M. H. & Nouraei, H. (2014). "Investigating Industrial Developments and Industrial Development in Iran in Order to Analyze Iran's Industrial Development". *Journal of Social and Economic History*, 4 (1), 37-60. [In Persian].
- Soltani, I. (1995). *Analysis of the Main Reasons for the Tendency of Consumers from Tehran to Foreign Goods*. Master's Thesis of Business Administration, Tarbiat Modares University. [In Persian].
- Soo, K. T. (2016). "Intra-Industry Trade: A Krugman–Ricardo Model and Data". *Economica*, 83 (330), 338-355.
- Todaro, M. (1991). *Economic Development in the Third World*. Translated by Farjadi, Gh. A & Sohrabi, H., Tehran: Publications of the Program and Budget Organization.
- Tran, T. & Doan, T. (2010). "Industrialization, Economic and Employment Structure Changes in Vietnam during Economic Transition". *MPRA Paper (Munich Personal RePEc Archive)*, 26979, 1-14.
- United Nations Industrial Development Organization. (2016). *Industrial Development Report: The Role of Technology and Innovation in Inclusive and Sustainable Industrial Development*. Vienna.
- Velu, Chander. (2015), "Business Model Innovation and Third-Party Alliance on the Survival of New Firms". *Technovation*, 35, 1-11.
- Zaghian, M. (2022). "Identifying Business Policies Suitable for Business Growth within the Industry". *Scientific Quarterly of Industrial Economics Research*, 6 (21), 67-81. [In Persian].

Zhang, Y.; Shukuan Z. & Xiaobo, X. (2016). "Business Model Innovation: An Integrated Approach Based on Elements and Functions". *Information Technology and Management*, 17, (3), 303-310.

www.eghtesadnews.com